

5. Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та правознавства. Методичні матеріали для вчителя. 2022. 134 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/09/27/Pro.metod.rekom.shchodo.vykl.mizhn.hum.prava-4.2698-22.vid.27.09.2022.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОАДАПТАЦІЙНИХ ТРУДНОЩІВ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННСВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Рібцун Ю. В.

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Формування всіх сторін суспільного життя, процесів пізнавальної, ігрової, навчальної та творчої діяльності людини на різних вікових етапах відбувається на фоні опанування рідною мовою. Проте, на превеликий жаль, вже починаючи з 2014 року, а тим більше з 2022 року з діади «мова – суспільство» утворилась тріада «мова – суспільство – війна» [4]. Наслідки збройної агресії продовжують всебічно негативно впливати на всі верстви населення України, зокрема на дітей з особливими освітніми потребами, які і без того, відповідно до Закону України «Про освіту», потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>).

Діти з особливими освітніми потребами за певними класифікаційними ознаками розподіляються на окремі категорії. Чи не найпоширенішою класифікаційною ознакою є порушення психофізичного розвитку, куди зокрема відносять дітей з порушеннями мовлення. В умовах війни ще одна класифікаційна ознака набула своєї поширеності – особливості, зумовлені впливом соціального середовища [2]. Сюди відносять зокрема категорії дітей, які мають статус внутрішньо переміщених, дітей-біженців і дітей, які потребують додаткового та тимчасового захисту. Натепер досить часто ці вищезазначені категорії поєднуються, таким чином вимагаючи вдвічі більше психолого-

педагогічної різнорівневої підтримки на базовому (функціонально-мовленнєві), вищому (навчально-мовленнєві), найвищому (соціоадаптаційні, особистісні, середовищні, соціокультурні труднощі) рівнях [3].

В ситуації воєнних дій діти з особливими мовленнєвими потребами вимушені разом з батьками (особами, які їх замінюють) виїздити за межі нашої держави або переміщатися в інші, більш безпечні регіони України. Таким чином вони потрапляють у нове, часто незнайоме для них соціальне середовище, намагаючись пристосуватись до наявних умов, адаптуватись до специфічного спілкування в колективі ровесників, що потребує вироблення нових форм пластичної поведінки, інтеграції в соціальні групи, засвоєння нових мовленнєвих, психотичних норм і цінностей.

Якщо адаптація дітей зазначеної категорії до нових соціальних умов та процес регулювання поведінкових проявів відбуваються досить легко, то засвоєння мовленнєвих особливостей, наприклад Західної України, куди переїжджає переважна більшість внутрішньо переміщених осіб, виявляється значно утрудненим.

Дітям з особливими мовленнєвими потребами різного ступеня прояву важко опанувати загальнонародну лексику, тобто загально-вживану та зрозумілу основу словникового складу сучасної української літературної мови. Що вже говорити про розуміння, а тим паче вживання бойківських, волинських, гуцульських, закарпатських, наддністрянських, подільських та ін. діалектизмів (провінціалізмів), які являють собою повнозначні слова у специфічних значеннях, що вживаються обмеженим колом людей, об'єднаних спільною територією проживання.

Дітям з функціонально-мовленнєвими труднощами часто є незрозумілими значення різних видів діалектизмів:

а) фонетичних – «окання» – оптека, отобус; [мйа] → [мн'а] – мнясо, памнять; [ф] → [хв] / [хв] – Хведір, кохта;

б) лексичних – які можуть являти собою аналоги літературних слів (бульба – картопля, лазиво – драбина, клювак – дятел) або бути етнографічними, що не мають відповідників (каптур – головний убір, кептар – козушок без рукавів, плачинда – вид печива);

в) граматичних – баче, просе, ходе;

г) словотвірних – білиця – білка, димник – димар, моримуха – мухомор;

д) семантичних – обирати картоплю – чистити, квасок – щавель, вічко – шибка.

У дітей з особливими мовленнєвими потребами виникають труднощі в розумінні не лише територіальних, а й соціальних

діалектизмів, до яких відносять жаргонізми, сленг, слова-паразити та дитячу лексику.

Жаргонізми використовують переважно підлітки у колективі ровесників, щоб показати свою дорослість, хоча так звана жаргонна мова не має ані свого основного лексичного запасу, ані граматичної будови (штука – тисяча, лимон – мільйон, базар – розмови). Діти з розладами мовлення, навіть не розуміючи значення сленгу, користуються ним, адже слова є короткими, емоційно насиченими, не потребують граматичного узгодження, проте виконують експресивну, оцінну та ефемістичну функції.

Використання слів-паразитів у вигляді зайвих, часто повторюваних слів, позбавлених семантичного наповнення (та, ну, ось, знаєте), часто для дітей з особливими мовленнєвими потребами стає рятівним, заповнюючи незграбні недоречні затяжні паузи, зумовлені недостатньою швидкістю пригадування потрібних лексем або неспроможністю дібрати доречне слово. Вживання слів-паразитів дітьми з функціонально-мовленнєвими труднощами, особливо з темпо-ритмічними порушеннями, може супроводжуватись стереотипними рухами (чухання носа, потилиці, зведення брів, совання ногами тощо).

На відміну від підліткового, діти молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення досить часто користуються дитячою лексикою, насиченою пестливими словами з повторюваними складами (коко – яйце, льоля – сорочка, вава – ранка). Такі спрощені лексеми замінюють повноцінні слова, особливо на перехідному етапі від наслідувального лепетного до розмовного мовлення.

Використання дітьми з функціонально-мовленнєвими труднощами численних спрощених у звуко-складовій структурі слів, порушення лексичної системності у вигляді недоречного використання лексем, аграматизми, недостатня сформованість вміння правильної побудови речень, вживання суржиків з одночасним недостатнім, а то й повним нерозумінням різних видів діалектизмів призводить до деякої соціальної ізоляції дітей з порушеннями мовлення, унеможливує їх спілкування з однолітками.

Саме тому в роботі з дітьми з особливими мовленнєвими потребами є доречним поєднання виконання логопедичних вправ, спрямованих на компенсацію наявних психомовленнєвих труднощів, із практикою соціолінгвістики – галуззю мовознавства, що досліджує загальні закономірності функціонування мови в суспільстві, особливості розвитку мови в різних суспільних умовах, вплив соціальних факторів на мову [1, с. 311].

Крім того, педагогам і батькам дітей з функціонально-мовленнєвими труднощами буде доречним:

- спонукати дітей до вивчення української літературної мови;
- пробуджувати інтерес до територіальних діалектизмів з метою кращого розуміння мовлення населення регіону тимчасового перебування;
- виробляти навички самоконтролю за власним мовленням шляхом уникнення вживання слів-паразитів, сленгу, жаргонізмів, дитячих слів;
- виховувати бажання долати власні мовленнєві недоліки, регулярно займаючись з логопедом, виконуючи надані домашні завдання, самостійно слідкуючи за якістю фонетичного, лексичного, граматичного складників власного мовлення;
- стимулювати до ініціювання та розширення вербальних соціальних контактів, зміцнення самооцінки;
- заохочувати до надання психологічно-мовленнєвої підтримки тим, хто її потребує.

Отже, у дітей з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнних дій можуть проявлятися соціоадаптаційні труднощі, які потребують особливої уваги з боку дорослих. Зазначена категорія дітей вимагає надання їм всебічної різнорівневої психолого-педагогічної допомоги, що полегшить процеси адаптації, соціалізації, комунікації в новому освітньому середовищі.

Література:

1. Вступ до мовознавства / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. К. : ВЦ «Академія», 2016. 320 с.
2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. К. : Всеукраїнська благодійна організація «Благодійний фонд Порошенка». 252 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713131/>
3. Рібцун Ю. В. Запобігти, захистити, допомогти. Діти з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 2. С. 202–213. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731467>
4. Рібцун Ю. В. Проживання психотравмуючих ситуацій дітьми з особливими мовленнєвими потребами. *Scientific Collection «InterConf+»*, 41(185): with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference «Concepts for the Development of Society's Scientific Potential» (January 19-20, 2024 ; Prague, Czech Republic)/ comp. by LLC SPC «InterConf». Prague : Author-publishers miscellaneous, 2024. С. 149–164. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/739097>